

Григор'єва О.Є.

АСПЕКТИ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Україна, яка входила до "тридцятки" країн світової інтелектуальної еліти, упадкувала від СРСР значний науково-технічний потенціал. За даними досліджень, проведених ООН на початку XXI століття, Україна посідала одне з перших місць у світі за кількістю наукових співробітників. Рівень освіченості українців перевищував середній індекс країн Східної Європи і СНД.

На сьогодні Україна залишається серед світових лідерів за такими напрямками фундаментальної науки, як фізика, математика, інформатика, хімія, фізіологія, медицина; має піонерні напрацювання та прикладні розробки у сфері лазерної, криогенної, аерокосмічної техніки, засобів зв'язку та телекомунікацій, програмних продуктів; входить у "вісімку" держав, які мають необхідний науково-технічний потенціал для створення авіакосмічної техніки, та у "десятку" найбільших суднобудівних країн світу.

Проте, на відміну від розвинутих країн, у яких 85–90% приросту валового внутрішнього продукту (далі – ВВП) забезпечуються за рахунок виробництва та експорту наукоємної продукції, частка України на ринку високотехнологічної продукції, який оцінюється у 2,5–3 трлн доларів США, становить приблизно 0,05–0,1% [1].

Радикальна перебудова української економіки є сьогодні одним з найважливіших напрямків програми реформ в наукових організаціях та на інноваційних підприємствах України. До недоліків екстенсивного розвитку України слід віднести переважання на підприємствах в багатьох галузях промисловості морально застарілих основних фондів з великим ступенем зносу та високим рівнем ресурсомісткої продукції, що випускається, недостатню загрузку частини виробничих потужностей, гальмування розвитку української економіки старими технологіями виробництва.

За оцінкою Світового економічного форуму, Україна посідає 77 місце за індексом конкурентоспроможного зростання або перспективної конкурентоспроможності серед 80 країн, щодо яких проводилися відповідні розрахунки. Разом з тим інтегральний індекс інноваційності економіки, який визначений за десятибальною системою і розраховується на підставі оцінки чотирьох складових (освіти, інновацій, інформаційної інфраструктури та інституційної основи), становить в Україні 5,7.

Інноваційні процеси в Україні не набули достатніх масштабів і не стали суттєвим фактором зростання ВВП.

Науково-технічний потенціал України практично виключений з економічного процесу держави. Наукоємність промислового виробництва України не перевищує 0,3%, що на порядок менше світового рівня, знижується частка високотехнологічної продукції у структурі ВВП [1].

Знижується інноваційна активність підприємств промисловості. Кількість підприємств, що впроваджували інновації, за підсумками 2006 року становить 1118 (11,2% загальної кількості), у 2004 році – 958 (10%), у 2003 році – 1120 (11,5%).

Досить неоднорідною є інноваційна активність регіонів: частка промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, становила від 32,6 до 3,1%, при цьому більша за середню – у м. Києві, Харківській, Одеській, Чернівецькій, Івано-Франківській та Вінницькій областях, значно менша – у Рівненській, Сумській і Хмельницькій областях [1].

Проте розвиток інноваційної діяльності та впровадження інноваційних проектів неможливі без залучення коштів у сферу розвитку техніки та технологій.

Створена з активною державною підтримкою інноваційна інфраструктура – інноваційно-технологічні центри, технопарки, бізнес-інкубатори, інформаційні системи, фонди підтримки інновацій, зокрема венчурні фонди, розвинена система підготовки і підвищення кваліфікації фахівців в області менеджменту – дозволяє розширити масштаби інноваційних процесів, залучаючи до них все нових і нових учасників. Світова практика має багатий досвід активізації інноваційних процесів стосовно різним економічним і політичним умовам, скориставшись яким ми можемо значно скоротити час виходу економіки нашої країни на інноваційний режим розвитку.

Інноваційний шлях розвитку країни – на сьогодні це єдиний спосіб для України в досить короткий час зробити економічний ривок та стати в один ряд з економічно розвинутими країнами. Оскільки широкомасштабний розвиток інноваційних процесів неможливий без залучення позабюджетних фінансових засобів в інноваційні проекти, проблеми фінансування інноваційних проектів відіграють дуже важливу роль в сприянні розвитку цих процесів.

Цілі та завдання статті. Основною ціллю статті є аналіз існуючих джерел фінансування інноваційних проектів в Україні, виявлення позитивних сторін та недоліків при тому чи іншому методу фінансування. Крім того, ціллю статті є виявлення та постановка проблем, що пов'язані з фінансування інноваційної діяльності в Україні та пошук можливих рекомендацій щодо покращення стану.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Питання щодо фінансування досліджень та розробок є одним з найважливіших, що постають перед керівництвом фірми.

Виокремлюють три групи внутрішніх поточних витрат на інноваційні проекти:

- фундаментальні дослідження;
- прикладні дослідження;
- розробки.

В цілому загальна сума фінансування інноваційного проекту фірми може складатися з коштів, що направляються:

- на фінансування витрат по технічному переозброєнню, модернізацію та збільшення виробничих потужностей;
- фінансування витрат з підготовки та освоєнню нової та модернізованої продукції, виготовленню опитних зразків, розробці прогресивних технологічних процесів;
- проведення НІОКР, фінансування витрат на придбання обладнання, пристроїв та інших товарно-матеріальних цінностей, необхідних для цих робіт;
- компенсацію збільшення витрат на виробництво нової продукції в період її освоєння;
- фінансування проросту власних оборотних коштів, а також на відшкодування їх нестачі;
- погашення довгострокових кредитів банків, та на сплату відсотків по них.

Відповідно цієї бази визначається потреба у капіталі, що прив’язується до графіка реалізації інноваційного проекту та здійснюється пошук оптимального інструментарію фінансування.

Можливість фінансування для підприємства є критичною складовою процесу комерціалізації результатів досліджень та дослідно-конструкторської діяльності.

Фінансування може забезпечуватися за рахунок державної підтримки, або комерційними методами фінансування, та на прями і непрямі.

Комерційні методи фінансування можна наочно представити на рис. 1.

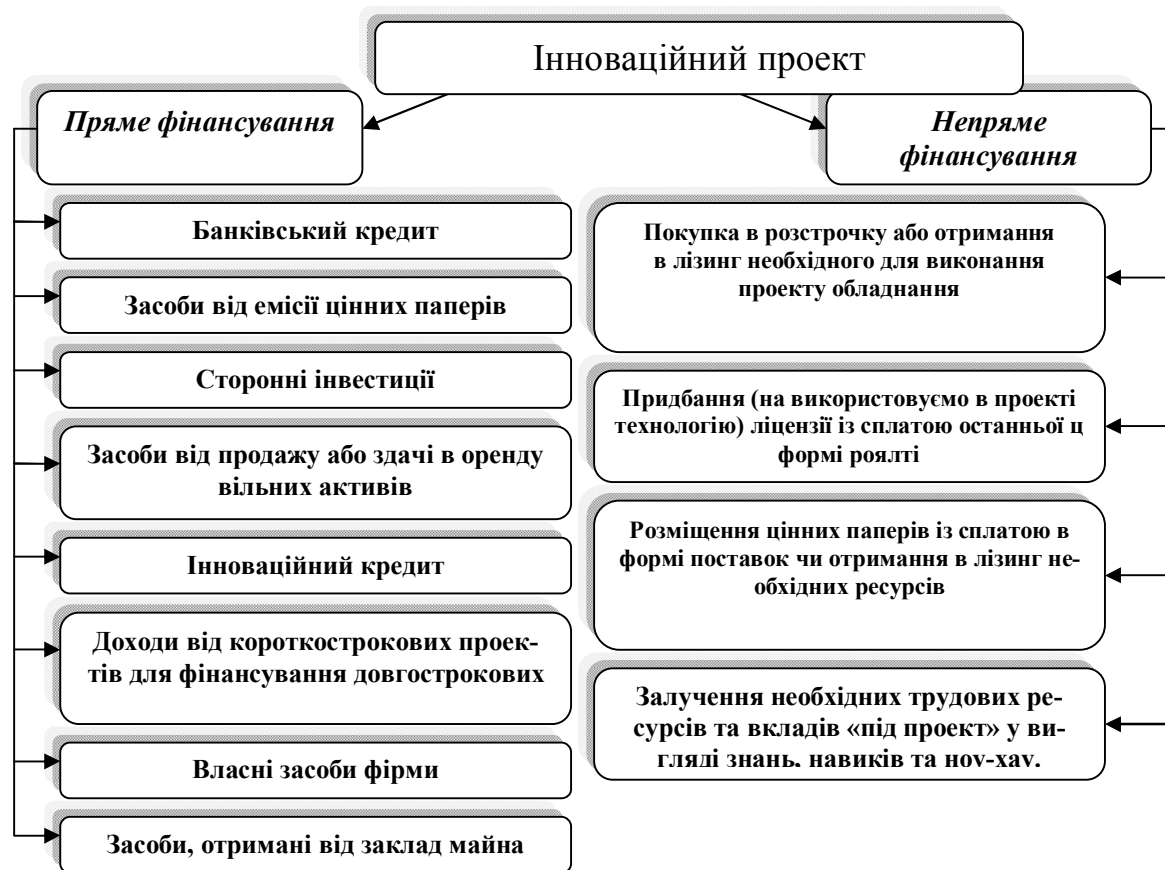

Рис 1. Комерційні джерела фінансування інноваційних проектів

Одним з найсуттєвіших недоліків фінансування інноваційних проектів через комерційні кредити є те, що, нажаль на сьогоднішній день банківські кредити самі собою не можуть бути джерелом фінансування інноваційних проектів. З одного боку це пов’язано з дорожнечою банківських ресурсів, з іншого – з ризикованістю за своєю природою інноваційних проектів, що не мотивує підприємців входити у запозичення.

Таким чином, важно відзначити, що в першу чергу змін потребує саме законодавча база України в сфері інновацій. Зокрема змін потребує Закон України «Про інноваційну діяльність», де має бути відрегульований механізм державних гарантій банківських кредитів та страхування ризиків, що виникають під час інноваційного фінансування.

Всі джерела фінансування можна розподілити на власні засоби, позикові та залучені. Зупинимось детальніше на позитивних та негативних сторонах того чи іншого способу фінансування (Табл. 1).

З іншого боку, державне фінансування також поділяється на пряме та непряме.

Держава виступає в ролі своєрідного господарюючого суб’єкта (інвестора) при реалізації пріоритетних інноваційних проектів.

Держава стимулює інноваційну діяльність, надаючи державні замовлення на проведення НІОКР, виділяючи кошти на розвиток та модернізацію дослідно-експериментальної бази та формуючи сприятливі економічні умови для інноваційної діяльності.

Таблиця 1. Позитивні та негативні характеристики джерел фінансування інноваційного проекту

Джерела фінансування	Позитивні сторони	Негативні сторони
Самофінансування (власні засоби підприємства)	<ul style="list-style-type: none"> – не треба залучати довгострокові інвестиції, звертатися до різноманітних фінансово – кредитних установ; – забезпечується фінансова стійкість розвитку підприємства, його платоспроможність в довгостроковому періоді, зниження ризику банкрутства; – більш висока здатність генерації прибутку. 	<ul style="list-style-type: none"> – криза затримки платежів обмежує можливість фінансування інновацій за рахунок прибутку; – нестача власних коштів зумовлює низьку інноваційну активність; – обмеження темпів розвитку
Позикові засоби	<ul style="list-style-type: none"> – можливість розвитку виробництва, збільшення прибутковості власного капіталу; – здатність швидко оновлювати основні виробничі фонди без значних одноразових грошових витрат; – гнучкий графік виплат відповідно до виробничих циклів і потоків готівки. 	<ul style="list-style-type: none"> – погіршення фінансових результатів реалізації проєктів; – довгострокові інноваційні проєкти характеризуються високим ступенем ризику; – проблеми кредитних гарантій або застави, що виникає при кредиті.
Залучені засоби	<ul style="list-style-type: none"> – акумулювання крупних фінансових ресурсів шляхом розміщення акцій; – залучення фінансових ресурсів дає змогу підприємству відносно вільно маневрувати структурою цих ресурсів; – за допомогою емісії цінних паперів проводиться заміна інвестиційного кредиту ринковими борговими зобов'язаннями. 	<ul style="list-style-type: none"> – ЗАТ не можуть залучати значні обсяги інвестиційних ресурсів; – розміщення цінних паперів – складний і дорогий процес

Бюджетному фінансуванню властиві наступні принципи:

- 1) отримання максимального соціального ефекту при мінімумі витрат;
- 2) цільовий характер використання бюджетних ресурсів;
- 3) надання бюджетних коштів фірмам, підприємствам та організаціям за ступенем виконання плану з урахуванням використання раніше наданих ресурсів.

Принципово новим в практиці останніх років є вибіркоче часткове фінансування конкретних проєктів по принципу конкурентності та зворотності.

Прямі та непрямі методи державного фінансування інноваційної діяльності можна зобразити на рис.2.

Рис. 2. Методи державного фінансування інноваційної діяльності

Нажаль за даними Державного комітету статистики України, у 2006 році питома вага видатків на науку у ВВП становила 0,96%, у тому числі коштів державного бюджету – 0,38% ВВП.

У загальному розподілі асигнувань на науку з усіх джерел на кошти державного бюджету припадало 39,7%, не багато меншу частку становлять кошти вітчизняних замовників (30,3%), п'яту частину – кошти іноземних замовників (19,4 %).

Низькими залишаються обсяги державного замовлення на новітні технології, які щорічно становлять близько 1 відсотка бюджетного фінансування наукової сфери [1].

Наявні пропорції у структурі фінансових ресурсів вітчизняної науково-технічної сфери підсилюють не-

сприятливий вплив організаційно–економічної відокремленості наукової діяльності від виробничого сектору, зумовлюють низький "коефіцієнт корисної дії" наукової сфери, що має мультиплікативні наслідки для народного господарства у вигляді низького технологічного рівня.

Оскільки саме інноваційний розвиток є саме тією ланкою, що може дозволити Україні зробити стрибок у економічному розвитку і стати в один ряд з розвинутими країнами світу, то надання податкових та інших пільг державою є одним з найважливіших способів стимулювання інноваційного розвитку, якому слід приділити особливу увагу.

Так, відповідно ст.17 Закону України «Про інноваційну діяльність» передбачається лише п'ять видів фінансової підтримки інноваційних проектів за рахунок державного бюджету:

- повне безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів за рахунок бюджетних коштів;
- повна чи часткова компенсація (за рахунок бюджетних коштів) відсотків, що сплачуються суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;
- часткове (до 50%) безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок бюджетних коштів за умови залучення до фінансування проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;
- надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;
- майнове страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України «Про страхування».

Враховуючи ризикований характер інноваційної діяльності, збиткованість відповідних процесів не повинна залишатися без уваги держави та має супроводжуватись відновленням майнового стану підприємств, що впроваджують пріоритетні інноваційні проекти, зокрема, за допомогою дотацій.

Ще однією проблемою є стан венчурне фінансування в Україні, яке є надзвичайно важливим джерелом фінансування. Нажаль, в Україні венчурні фонди для підтримки інноваційних проектів не отримала в Україні належного розвитку. За практичної відсутності венчурного капіталу вітчизняного походження венчурні фонди переважно зарубіжного капіталу не зацікавлені у розвитку конкурентоспроможних технологій і свої інвестиції спрямовують на акції великих підприємств енергетичної, машинобудівної, будівельної та переробної промисловості, а не у сферу високих технологій.

Венчурне підприємництво в Україні проходить початкову фазу свого розвитку.

Переважає більшість проектів є по західним міркам вкрай невеликими. В той же час витрати на експертизу проектів можна умовно вважати постійними і приблизно порівнянними для проектів різної величини. В силу цього багато проектів не розглядаються через можливі високі питомі витрати.

Більшість вітчизняних проектів досить пророблені з технічної сторони. Однак, при цьому загальними недоліками є:

- відсутність чіткого позиціонування продукції і торгівельної марки компанії на ринку, відсутність якісного порівняльного аналізу з конкурентами;
- в багатьох випадках неврегульованість питань власності і патентної захищеності розробок.

Поряд із цим, одним із самих істотних факторів, що стримують розвиток венчурного підприємництва, слід вважати нерозвиненість інформаційної інфраструктури, націленої на обслуговування інтересів як інвесторів, так і венчурних підприємств.

Для останніх мало б велике значення одержання даних про наявність і спеціалізації різних фінансових інститутів, які могли б розглядати проекти з даного регіону або галузі, вимогах, які пред'являються до проектів.

Особливо слід звернути увагу на нестачу відомостей про історію діяльності інвестиційних інститутів. Відсутність такої інформації змушує авторів проектів витрачати занадто багато часу на численні звернення до організації, що працюють із проектами іншого профілю.

Таким чином, говорячи про перспективи венчурного підприємництва в Україні, слід зазначити істотні темпи проведених ринкових перетворень. Даний факт дозволяє зробити припущення, що відсутність необхідної інфраструктури є тимчасовою проблемою й з урахуванням зростаючого попиту на послуги "інфраструктурного плану", її побудова може зайняти не більш 5–7 років. Подібний період приблизно відповідає строку функціонування середньостатистичного венчурного фонду на Заході.

Джерела та література

1. www.patent.km.ua/ukr/articles/i1120 «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації» від 14.07.2007 р.
2. Рлдцерковний О. «Правові аспекти фінансування інноваційних проектів»// Господарське право. – №4. – 2006 .
3. Управление инновационными проектами. – М, 2007.
4. Кузнецова А.Я., Возняк Г.В. Деякі аспекти фінансування інвестиційно-інноваційних проектів за рахунок власних коштів підприємств// Фінанси та кредит. – 2004.
5. Шемякова Т.Ю., Петров К.В. Многофакторная оценка рисков инновационного проекта // Управление риском. – №1. – 2006.